

Козловський С. О.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ ВІЗАНТІЄЮ ТА КИТАЄМ У РАНЬОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ (VI-VIII СТ.)

Аналізуючи особливості китайської дипломатії доби раннього Середньовіччя можна стверджувати, що вона виходила з концепції «зумовленого васалітету» решти світу від Піднебесної – небо одне, а оскільки мандат Неба наданий імператору, весь світ – васал Китаю. За уявленнями середньовічних ханьців, їхня держава – коло, вписане у квадрат світу, а в куточках тогочасного квадрата існували «фань» – іноземці, чужинці, дикуни, варвари. Завойованим Китаєм куточкам світового квадрата давали такі назви як Аньдун (Смирений Схід) та Аннань (Смирений Південь). Весь некитайський світ розглядався як щось периферійне та одноманітне. Васали згідно з цією концепцією відвідували Китай (як символ підданства), подарунки надані імператору розглядались як данина, а дарунки від імператора – як милість. Зовнішня політика була побудована і інтересах внутрішньої політики – піддані імператора повинні були побачити, як іноземці підкоряються китайському імператору. Тобто така політика мала на меті тримати народ в покорі. І не важливо як власне самі іноземці розглядали свої візити до Піднебесної.

Середньовічний Китай будував відносини з іншими державами виходячи, насамперед, з власних інтересів – торгівля, пошук союзників у боротьбі з спільним ворогом. Не могла Піднебесна уникати контактів із однією з найпотужніших країн Середньовіччя – Візантією. У дипломатії Китаю та Візантії можна простежити багато спільного – зовнішня політика розглядалась як інструмент ведення війни, за допомогою дипломатії руйнували ворожі союзи, стравлювали варварські народи один з одним. Візантія шукала союзників для боротьби з арабами та тюрками, купувала шовкові тканини, водночас Китай потребував союзників у боротьбі з кочівниками, бажав отримати товари з Візантії, по можливості вивчити її військово мистецтво.

Китай підтримував контакти з Римською імперією, однак через внутрішні потреби в обох країнах (в Піднебесній йшла боротьба між

династіями, а Римська імперія розпалася та була частково завойована варварами), ці контакти на тривалий час були заморожені і відновились у VII ст., в добу династій Суй та Тан [12, р.143-144]. Багато дослідників сходяться на думці, що Китай іменував Візантію як Фулінь (拂菻), на відміну від Дациня (大秦/Риму) [14, s.535]. Хоча Ф. Хірт наголошував на тому, що Фулінь називали окрему провінцію, Сирію[8]. За деякими версіями Фулінь – транскрипція знахідного відмінка слова, яким називали Константинополь візантійці, оскільки в давньокитайській мові не було м'яко-губних звуків, слово це набуло вищезгаданої форми (Фулінь). Грецький дослідник Л. Христополоус стверджує, що термін «Фулінь» вперше було вжито в «Анналах Передньої Лян» (Qianliang 前凉) у добу Чжан Гуя (張軌 225–314 рр. н. е.), котрий був назначений префектом Лянчжоу (凉州) в 301 р. в добу династії Західна Цзинь [4, р. 67].

За уявленнями ханців, у Фуліні були сотні великих міст, країна межувала з Персією, мала величезне військо у сотні тисяч бійців [16, р.4748-4749]. У «Новій історії Тан» можна знайти запис згідно з яким араби (да ши 大食) направили свого полководця Мо-уї (摩拽, Móuè, Муавія I, намісника Сирії) аби той взяв в облогу Константинополь та змусив Візантію платити данину [9]. У китайських джерелах можна знайти детальний опис Константинополя, зокрема його міцні мури, численні коштовності (янтар, золото), водяний годинник з золотою статуєю людини [2, р.152-153]. Візантійський історик VII ст. Феофілакт Сімокатта писав про Китай як про велику східну імперію із столицею Хубтан, яка знаходилась на північний схід від Індії. Імперія була розділена р. Янцзи на дві частини, які ворогували між собою [17, р.29].

Дипломатичні контакти між обома державами розпочались з візантійською місією до Піднебесної у 643 р. [6]. На думку дослідника Генрі Юла, візантійські посольства мали місце й у 711, 719, 742 р. [17, р.55]. Водночас дослідник С. Адшед, називає також 667 та 701 рр. як ймовірні дати зовнішньополітичних контактів між Візантією та Піднебесною [1, р.104-106]. Часто дипломатичні місії Візантії не вказувались у китайських джерелах через те, що їх направляли окремі чиновники з провінцій, або ж імператори перебували у вигнанні (як у 701 р. під час узурпації Леонтія). Посли привозили імператорам коштовності, зокрема дорогоцінне каміння, вироби зі скла. У 719 р. офіцер високого рангу (Ta-shou-ling) привіз антилоп та левів [13]. Китайці описуючи Візантію акцентували на тому, що ромеї робили вино з винограду, звертали увагу на кримінальне право Візантії (система покарань), наголошували на тому, що візантійці спочатку

прагнули вирішувати конфлікти дипломатично, а вже у крайньому випадку використовували армію і, нарешті, що для Візантії було характерним серійне карбування золотих та срібних монет.

Слід зазначити, що на VII – першу половину VIII ст. припадає розквіт Шовкового шляху. Активна торгівля йшла шляхом, що пролягав через Согд і низів'я Волги до Північного Кавказу і далі до Візантійської імперії. Візантія активно скуповувала шовк, який за вартістю прирівнювався до золота, за допомогою шовку підкуповувала вождів кочових народів. На території сучасної КНР зустрічаються монети (та їх імітації) Східної Римської імперії із зображеннями імператорів від Феодосія II Каліграфа (408-450 рр.) до Костянтина V Копроніма (741-775 рр.), що свідчить про обіг візантійських грошей на Шовковому шляху. У квітні 2004 р. у північному передмісті м. Сіань було розкопано могилу періоду Північної Чжоу – Кан Є (датяньчжу). У роті покійника була знайдена золота монета вагою 2,1 г – візантійський солід з імперськими і християнськими символами – на лицьовій стороні портрет імператора, який одягає імператорську корону з рядом пов'язаних перлинних орнаментів. Присутні скіпетр, напис DNIVSTINI/ANVSPPAV. На зворотному боці можна побачити зображення ангела з крилами, у правій руці якого знаходився хрест [3, р. 25-26]. Можливо монета належить до періоду правління імператора Юстиніана [5, р. 52]. У 1953 р. поблизу с. Діцзанвань (провінція Шансі) у могилі високопосадовця Ло Дугу було знайдено солід візантійського імператора Юстина II (565-578 рр.), що свідчить про те, що знахідки монет траплялись й поза Шовковим шляхом [11, р. 168-169]. На територію Китаю знайдено понад сто артефактів роменської нумізматики, які поширені на просторі ввід Гуюаня (Нінся-Хуейський АР) на заході, до Лояна (провінція Хенань) на сході [10, р. 299]. Серед нумізматичних знахідок 48 солідів [7, р. 97]. Водночас є припущення, що середньовічні китайці використовували візантійські монети як екзотичні прикраси, надаючи перевагу бронзовим монетам та паперовим купюрам в якості валюти [15, р. 186].

Варто згадати й про релігійні контакти Візантії та Китаю – проникнення до Піднебесної несторіанства. Зокрема У 635 р. до Чаньаню (столиця імперії) прибув візантійський чернець Авраам (Shangde Alopen), якого прийняв імператор Лі Шимінь (唐太宗 599-649 рр.). У 638 р. був побудований християнський (вочевидь несторіанський) храм у Чаньані, 21 чернець прийняв християнство. Служителі храму перекладали священні тексти на китайську мову. Саме несторіанцям приписують поширення у Китаї грецької міфології – на саркофазі королівської дружини У (Wu Huiyi 武惠妃), датується 737 р., можна побачити сцену боротьби Геракла з

Німейським левом [4, p.70]. В добу імператора Гао Цзуні (唐高宗 650–683) були побудовані християнські храми у Лояні, Шенчжоу, Шенду, Гуанчжоу, Янчжоу. У 745 р. храм у Чаньані став не лише центром християнства, а й осередком стратегічного посольства на Сході для західного християнського світу. Однак у 845 р. імператор У-Цзун (唐武宗 841–846), будучи палким прихильником даосизму, заборонив буддизм, зороастризм та несторіанство, наказавши зачинити християнські храми.

Таким чином у VI-VIII ст. активно розвивались контакти Візантії та Китаю, що відобразилось у торгівлі, дипломатичних місіях, відкритті християнських храмів у Піднебесній. Найголовнішими перешкодами у візантійсько-китайських стосунках була велика географічна віддаленість між державами, і те, що обидві сторони не вбачали одна в одній стратегічних партнерів.

Література:

1. Adshear S. A. M. *China in World History*, 2nd edition. New York: Plagrave MacMillan and St. Martin's Press, 1995. 443 p. [2, p.]

2. Ball W. *Rome in the East: Transformation of an Empire*, 2nd edition. London: Routledge, 2016. 594 p.

3. Cheng Linquan, Zhang Xiangyu. Tomb of Kang Ye of the Northern Zhou in Xi'an, Shaanxi. *Chinese Archaeology*. 2008. №9. P. 23 – 28. [4, p.]

4. Christopoulos L. Hellenes and Romans in Ancient China. *Sino-Platonic Papers*, 230 (August, 2012) 79 p. URL: <https://www.coursehero.com/file/231399768/201208-ChristopoulosLucas-HellenesandRomansinAncientChina-enpdf/> (дата звернення: 30.11.2024)

5. Grierson P. *Byzantine Coins*. Los Angeles: California University Press, 1982. 411 p. [5, p.]

6. Halsall P. *East Asian History Sourcebook: Chinese Accounts of Rome, Byzantium and the Middle East, c. 91 B.C.E. – 1643 C.E.* New York: Fordham University, 1998. URL: <http://www.fordham.edu/halsall/eastasia/romchin1.html>. (дата звернення: 20.11.2024) [6, p.]

7. Hansen V. *The Silk Road: A New History*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 320 p. [9, p.]

8. Hirth F. *China and the Roman Orient*. Leipzig, 1885. URL: https://archive.org/details/hirth-1885-china-and-roman-orient/Hirth_1885_China_and_Roman_Orient/ (дата звернення: 25.11.2024)

9. Hirth F. *China and the Roman Orient: Researches into Their Ancient and Medieval Relations as Represented in Old Chinese Records*. Leipzig and Munich: Georg Hirth: Shanghai and Hong Kong: 35–96. Edited and scanned by Jerome S. Arkenberg as 'East Asian History Sourcebook: Chinese

Accounts of Rome, Byzantine, and the Middle East, c. 91 B.C.–1643 C.E.’, Fordham University, 2000. <https://sourcebooks.fordham.edu/halsall/eastasia/romchin1.asp>

10. Lin Ying. Roman coins discovered in China and their research // *Studia Graeca et Latina*. 2005. № 51. P. 279-299. [12, p.]

11. Luttwak E. *The grand strategy of the Byzantine Empire*. Cambridge: Harvard University Press, 2009. 498 p.

12. Medieval Researches from Eastern Asiatic Sources: Fragments Towards the Knowledge of the Geography and History of Central and Western Asia from the 13th to the 17th Century, Vol. 1. By E. Bretschneider. Abingdon: Routledge, 2000. 352 p.

13. Old Book of Tang (舊唐書 Jiu Tangshu), ch. 198 (written mid-10th century C.E.), for 618–906 C.E: 開元七年正月，其主遣吐火羅大首領獻獅子、羚羊各二。不數月，又遣大德僧來朝貢 URL: <http://chinesenotes.com/jiutangshu/jiutangshu210.html> (дата звернення: 02.12.2024) [14, p.]

14. Richthofen v. F. *China*. Berlin: Reimer, 1882. 792 s.

15. Scheidel W. *The Monetary Systems of the Han and Roman Empires. Rome and China: Comparative Perspectives on Ancient World Empires*. Oxford: Oxford University Press, 2009. P. 137 – 208.

16. Xintangshu (新唐書), (New Tang dynasty annals), chap. 221 (second part), Liezhuan 146 (Traditions of Fulin) pp.4748–4749. URL: <http://www.chinaknowledge.de/Literature/Historiography/xintangshu.html> (дата звернення: 28.11.2024)

17. Yule H. *Cathay and the Way Thither: Being a Collection of Medieval Notices of China, Vol I: Preliminary Essay on the Intercourse Between China and the Western Nations Previous to the Discovery of the Cape Route*. London: Hakluyt Society, 1915. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.47864> (дата звернення: 23.11.2024)